

Vrijzinnige gemeente Zierikzee - 24 april 2023
Thomas en Jezus – Johannes 20,18-31
Toespraak Franck Ploum

1.

Het is alweer wat jaartjes geleden. Dat ik tijdens een treinreis met mijn kinderen een gesprek had over het waarheidsgehalte van bijbelverhalen. Het was in het jaar dat mijn schoonvader overleed. David, toen een jaar of 7-8, zegt: 'Dat verhaal van Jezus die uit het graf komt, dat kan toch helemaal niet.' IK reageer: 'Nee dat kan inderdaad niet. Tenminste niet letterlijk. Maar misschien wil dat verhaal wel iets anders vertellen, namelijk dat de vrienden van Jezus hebben gemerkt dat ze nog heel veel aan Jezus dachten en dat ze hem misten en door over hem te praten hij weer heel dichtbij kwam en ze merkten dat dat hielp om verder te gaan met werken aan vrede en een mooie wereld. Zoals jij, als je opa mist, knuffelt met zijn oude vest en dan is opa weer heel dichtbij.' Hij reageert onmiddellijk: "Nee! Als ik met het vest van opa knuffel dan is hij niet dichtbij, maar dan is hij er echt!"

Verschijningsverhalen. Verhalen over hoe Jezus zich na zijn dood 'laat zien' aan zijn meest nabije volgelingen. Niet aan de grote menigte, niet aan allen die in Jeruzalem getuige zijn geweest van de terechtstelling, niet aan de menigten uit de Bergrede of de verhalen over duizenden die voldoende hebben aan een paar broden. De kleine kring.

Zo gaat dat na de dood van een dierbare. De grote kring eromheen, zij die de overledene gekend hebben van vroeger, van ooit, zij nemen afscheid en hebben daarna de volgende afspraak. Mensen die wat dichtbij staan die delen het verdriet met elkaar en zijn nog even uit het veld geslagen. Maar de kleine kring van meest nabije mensen, die rouwen. Zij blijven de verhalen delen, de foto's bekijken, en alles wat ze in huis zien brengt herinneringen boven. In alles zien ze de overledene. Ineens is de dode weer levend in hun midden. En de pijn van verlies valt dan nog rouwer op je dak, wanneer je ontdekt dat het leven voor alle anderen gewoon doorgaat en iedereen alweer met het leven van alle dag bezig is.

Verschijningsverhalen zijn herkenbaar vanuit onze eigen menselijke ervaring van dood en verlies. Zo gaat het.

2.

Met verschijningsverhalen in de bijbel is ook nog iets anders aan de hand. Want die verhalen over Jezus, de vier die we kennen uit de bijbel, maar ook al die andere die gevonden zijn in grotten in de woestijn, die zijn niet van vlak na de dood van Jezus, toen de meest nabije vrienden letterlijk in rouw gezeten moeten hebben. Die zijn geschreven vanaf zo'n veertig jaar na zijn dood. Kennelijk zijn het niet verhalen die geschreven zijn om de dood van Jezus te verwerken. Zoals in onze tijd er veel boeken verschijnen die eigenlijk een vorm van rouwverwerking zijn na de dood van een dierbare. Het levert vaak prachtige literatuur op. Denk aan prachtige boeken als Tonio van Van der Heijden, of I.M. van Conny Palmen. Maar die verhalen over Jezus die zijn opgeschreven als rouwverwerking van een ander groot verlies. Namelijk de vernietiging, zeg 'de dood', van Jeruzalem, tempel en heiligdom. Ze werden in het jaar zeventig met de grond gelijk gemaakt door de Romeinen. Zo maakten ze een einde aan de Judese opstand tegen de onderdrukking. Van en voor de joodse bevolking bleef er niets meer over. Ze hadden niets meer en ze mochten niets meer. Bij elkaar komen mocht alleen nog in het geheim, onzichtbaar, in kelders, achter gesloten deuren. Uit angst voor de Romeinen.

Hoe moet het verder? Wat zijn we nog? Wie zijn we nog? De bekende vragen na verlies van een dierbare. Of ook in andere verlies en rouw situaties: het verlies van je werk, of wat te denken van verlies van gezondheid. Wie ben ik nog als ik dat allemaal niet meer kan?

Er kwam een reactie op dat verlies van identiteit, door die enorme nederlaag waarin gebleken is dat er helemaal geen messias opstaat om de zaak te redden. Waaruit bleek dat de verwachting van de eindtijd die in die eerste eeuw zeer gangbaar was, niet reëel was. Rome bleef gewoon aan de macht en sloeg elke opstand bloedig neer. En de reactie was dat verschillende joodse groeperingen de overgebleven scherven bij elkaar gingen rapen en een aantal ook hun verhalen gingen opschrijven. De evangelieverhalen zijn niet een reactie op de dood van Jezus, maar op de ramp van het jaar zeventig. En de vraag die in de verschijningsverhalen aan de orde is: hoe is Jezus aanwezig in wat ons nu is overkomen? Wat betekent zijn boodschap nu eigenlijk nog? Kan deze vermoorde leider ons een weg wijzen uit de puinhopen van Jeruzalem? En elke schrijver probeert antwoorden op die vragen te vinden met het oog op hun eigen groep, hun eigen publiek. En daarom zie je ook grote verschillen tussen de vier verhalen. Daarom is de Jezus van Marcus ook een heel andere Jezus dan die van Lukas of Matteüs. En Johannes, het jongste verhaal, van rond het jaar honderd pas, heeft weer een heel eigen verhaal. Waarom? Omdat in zijn tijd er nog een probleem bij kwam. Namelijk dat zijn Jezusgemeente uit de synagoge dreigde te worden gezet. Misschien denkt u: hè, de synagoge? Maar de christenen hadden toch hun eigen samenkomsten? Dat is allemaal van veel latere datum. Wat wij nu christendom noemen ontstaat pas vanaf de tweede helft van de tweede eeuw. Tot dan, tot pakweg tweehonderd maakt de Jezusbeweging deel uit van het veelkleurig Jodendom. Maar in de tijd van Johannes en voor zijn groep die zich in de diaspora bevindt, in de minderheid is, worden de spanningen als voelbaar. Ze komen bij elkaar in het geheim, onzichtbaar, in kelders, achter gesloten deuren. Uit angst voor de Judeeërs.

2.

En dan komen we bij het verhaal van vandaag. We zijn nog steeds op *de eerste dag der week* oftewel de dag van de opstanding. Behalve de ontdekking van een leeg graf en de ontmoeting tussen Maria Magdalena en de verrezen Jezus laat de evangelist Johannes nog veel meer gebeuren op 'die eerste dag van de week'. Er is nog een soort van wedren tussen enkele leerlingen om als eerste bij het graf te komen en als eerste binnen te mogen gaan. En dan volgt ook nog de scene van die leerlingen achter slot en grendel die in angst en beven bijeen zijn. Ik zou dus maar voorzichtig zijn met iemand iets te beloven wanneer 'Pasen en Pinksteren op één dag vallen', want voor Johannes vallen ze altijd op één dag!

Ze hebben een verhaal, een ideaal, ze leven van een droom, maar wat is dat allemaal nog waard in hun situatie, wat kunnen ze er nog mee, hoe kan het hun nog inspireren? Ze zitten in zak en as.

Wat kan een mens teleurgesteld raken in hoe het leven loopt, in hoe de dingen gaan. En teleurgesteld ook in mensen om je heen. Hoe vaak overkomt het ons niet dat alles anders loopt dan we gepland hadden. De speling van het lot, of soms ook omdat iemand anders iets doet wat we van haar of van hem niet verwacht hadden. Torenhoog zijn onze verwachtingen vaak van anderen, zo zelfs dat we onze toekomst van een ander afhankelijk maken, dat we de redding van onszelf en ons leven in handen leggen van die ander die ons gelukkig zal maken, zal redden, leven zal geven.

En als dat niet gebeurt zitten we in zak en as, sluiten we onszelf op achter boosheid, eigen gelijk, teleurstelling en ook angst: want wat nu? En hoe moet het nu verder? Het is een mensen-oud mechanisme, dat ook een rol speelt bij migranten: wat moet je wanneer je hele familie geld verzameld heeft zodat jij de overtocht kunt maken en een leven kunt opbouwen en daarmee je familie ook kunt gaan onderhouden? Dan kun je toch niet zomaar terug, dan is het toch een nachtmerrie, een angstscenario om te denken dat je terugkeert en bij je familie aankomt en zegt: het is mislukt. Al die mensen die op jou hun vertrouwen hebben gesteld, die in jou hun toekomst verzekerd zagen....

Totaal vastgelopen, in verwachtingen, in hoop, in verlangen, in gedachten die niet uitgekomen zijn. Wie van ons kent het niet, je zit gevangen achter het angstslot en je hebt geen idee hoe je het open krijgt.

2

Angst heeft ook de volgelingen van Jezus achter gesloten ramen en deuren geplaatst. Zo begint het verhaal van vandaag uit Johannes. En we zien daar dus die gemeente van Johannes zitten, midden in de spanningen tussen religieuze stromingen, tussen allerlei groepen Joden en messiaanse Joden waaronder Jezus-volgers. Angst tussen volken, landen en religies, en intern tussen religieuze stromingen zijn van alle tijden. Ook in onze dagen komen we deze spanningen over heel de wereld tegen. Op veel plaatsen en ook steeds vaker in ons eigen land, is religie de kapstok waaraan conflicten en problemen worden opgehangen, maar de werkelijke oorzaken van frictie, onvrede en geweld moeten veelal gezocht worden in de uitzichtloze situaties waarin mensen leven, armoede, de onderdrukking van de ene groepering door de andere.

Johannes heeft de leerlingen in een ruimte bij elkaar gezet. Met uitzondering van Judas, die zich van het leven heeft beroofd en ook, zo hoorden we, zonder Thomas. Thomas die dankzij dit verhaal op een geheel eigen wijze de geschiedenis in is gegaan. Die man die het maar niet wilde geloven, die trage begriper, die ongelovige. En niet zelden werden de twijfelaars aan het rechtzinnige geloof aan hem verbonden. Zo van: het kan toch nog goed komen met je, kijk maar naar Thomas. Die begreep het uiteindelijk ook. Helaas had hij niet genoeg vertrouwen om te geloven zonder te zien met eigen ogen. En voor je het weet zit je die verhalen dus weer te lezen alsof we naar historische feiten zitten te kijken.

Want dat 'zien' is in dit verhaal natuurlijk wel een sleutelwoord. Is dat 'zien' in de zin van kijken, of iets zien. Of gaat het veel meer over in-gaan-zin, inzicht verwerven, bewustwording? Ik denk dat je het zo moet verstaan. Pasen, zo zei ik op eerste paasdag al, is een bewustwordingsproces. Het gaat om een inzicht dat groeit gaandeweg. Thomas wil niet de wonden, de spijkergaten zien door met de ogen te kijken. Nee, hij kan niet geloven dat een ongeschonden messias die als een wonder door dichte deuren komt en vrede aankondigt dat zo'n een geloof iets zou kunnen betekenen voor de situatie waarin ze verzeilt zijn geraakt. Al die gebeurtenissen hebben diepe wonden geslagen, een geloof dat geen oog heeft voor dat lijden, voor die wonden, heeft geen enkele betekenis.

Messiaans vertrouwen is geen feel-good spiritualiteit. Is geen Happinez. Dat is fijn om heerlijk in weg te dromen om even tot rust te komen. Maar hier gaat het om een geloofsbeleving die standhoudt in de storm, op de wilde zee die het leven kan zijn, die iets betekent in de rouw van verlies en mislukking. Zonder de afdruk van de spijkers, zonder de wond in de zijde, zijn het mooie praatjes die je niet helpen in tijden van onderdrukking, telkeurstelling of diep verdriet.

De erkenning van het lijden, van de pijn, geeft ruimte. Niet het wegstoppen of ontkennen helpt je verder, nee de erkenning en het voelen van de pijn breekt de zaak open. De opluchting na een enorme huilbui, de ruimte nadat je even flink hebt zitten foeteren op hoe het allemaal gaat. Dat is een opluchting en een ruimte waarin nieuw inzicht kan groeien, waarin vertrouwen op iets anders dan de werkelijkheid waar je in zit bezit van je kan gaan nemen.

Vrede voor jullie! Is het woord dat Johannes daaraan koppelt. Vrede als sleutelwoord voor nieuw begin. De deur die weer opengaat en die je de wereld in stuurt. Zoals ik gezonden ben, zo zend ik jullie! Het leven speelt zich niet af in de cocon van gelijkgestemden, het vertrouwen groeit niet in de afzondering van wij tegen de rest. Maar in het leven van alle dag. Een leven getekend vaak door wonden uit het verleden, maar altijd gericht op vrede voor vandaag, ondanks alles.

Dat het ons mag lukken om niet bij het graf van voorbij te blijven zitten, maar met de pijn van het in ons lijf en in onze leden, wegen te banen naar een ander samenleven met elkaar. Een samenleven waarin niemand meer in kelder, achter gesloten deuren zit, uit angst voor een ander.

Zeg amen, Dat het zo moge zijn.